

**Юрыдычная лексіка старабеларускай мовы: семантыка,
структура, паходжанне**

Н.В Паляшчук

Цэнтр даследаванняў беларускай культуры, мовы
і літаратуры НАН Беларусі

Юрыдычная лексіка старабеларускай літаратурна-пісьмовай мовы – сукупнасць найменняў, якія выкарыстоўваліся ў прававой сферы Вялікага Княства Літоўскага. Права ў Вялікім Княстве Літоўскім разумелася як сістэма абавязковых сацыяльных норм, якія ўстанаўліваліся і ахоўваліся дзяржавай [12, с. 516]. Сістэма старабеларускіх юрыдычных найменняў знайшла найбольш поўнае адлюстраванне ў створаных у Вялікім Княстве Літоўскім помніках – Вісліцкім статутце 1423–1438 гг. [5], “Судзэбніку Казіміра” (25 артыкулаў) [11], Статутце Вялікага Княства Літоўскага 1529 года (13 раздзелаў і 244 артыкулы) [8], Статутце Вялікага Княства Літоўскага 1566 года (14 раздзелаў і 367 артыкулаў), “Трыбунале абывацелям Вялікага Княства Літоўскага” (20 артыкулаў) [10], Статутце Вялікага Княства Літоўскага 1588 года (13 раздзелаў і 488 артыкулаў) [4, 6, 9], а таксама ў Метрыцы Вялікага Княства Літоўскага – зборы кніг, аснову якіх складаюць копіі і арыгіналы разнастайных па змесце дакументаў, што выйшлі галоўным чынам з канцылярыі Вялікага Княства Літоўскага [13]. Адметнасці развіцця і функцыянавання юрыдычнай лексікі ў беларускай мове перыяду беларускай народнасці былі падрабязна разгледжаны У.М. Лазоўскім у дысертацыі “Юрыдычная

тэрміналогія ў мове беларускіх помнікаў XV–XVIII стагоддзяў” (1966) [7]¹.

Назіранні паказваюць, што ў складзе юрыдычнай лексікі вылучаюцца: 1) назвы судовых работнікаў: *вижъ* ‘службовая асоба, абавязкам якой было засведчанне прыкмет злачынства, удзел у інвентарызацыі маёнткаў’, *возный* ‘судовы выканаўца’, *децкий* ‘пасыльны, судовы выканаўца’, *ездокъ* ‘суддзя, які выязджаў на месцы для вырашэння межавых спрэчак’, *оправца* ‘судовы выканаўца, які займаўся вышукам і затрыманнем злачынцаў’, *подсудокъ* ‘памочнік суддзі’, *прокураторъ* ‘прафесіянальны адвакат, прадстаўнік стараны ў судовым працэсе’, *речникъ* ‘адвакат, павераны’, *судья* ‘суддзя’ і інш.; 2) назвы ўдзельнікаў судавага працэсу: *доводячий* ‘ісцец’, *заходца* ‘асоба, якая адказвала ў судзе замест таго, каго выклікалі’, *люди* ‘сведкі’, *поводъ* ‘ісцец’, *позванный* ‘той, каго пазвалі на суд’, *пригнаный* ‘той, каго зняважылі’, *сведокъ* 1. ‘той, хто непасрэдна прысутнічаў пры якім-н. здарэнні, падзеі’; 2. ‘асоба, якая выклікаецца ў суд, каб даць

---

¹ Трэба дадаць, што тэматычныя групы лексікі старабеларускай літаратурна-пісьмовай мовы даследавалі, напрыклад, В.А. Бекіш (назвы асоб), В.У. Бандаровіч (музычная лексіка), І.У. Будзько (рэлігійная лексіка), Н.І. Гілевіч (сацыяльна-эканамічная лексіка), З.П. Даўнене (гандлёвая лексіка), У.Д. Еўтухоў (тэмпаральная лексіка), З.А. Зяневіч (назвы свойскай жывёлы), В.А. Купрэнка (прамысловая лексіка), М.А. Корчыц (будаўнічая лексіка), Марчанка, Н.Р. Мордас (мінэралагічная лексіка), Н.К. Памецька (ваенная лексіка), Л.І. Рабаданава (назвы адзення), К.У. Скурат (назвы мер), І.В. Шадурскі (сельскагаспадарчая лексіка), А.К. Шыкаловіч (назвы роднасці і сваяцтва), Э.А. Ялоўская (медыцынская лексіка) і інш.; гл. таксама [3, с. 161–227].

показанні пра вядомыя ёй абставіны па справе’, *сторона* ‘бок у судовым працэсе’, *сторона доводячая*, *сторона жалобная* ‘ісцец’, *сторона сужоная* ‘адказчык’, *сутяжэй* ‘праціўнік у судовым працэсе’ і інш.; 3) назвы парушальнікаў закону: *выступца* ‘злачынец’, *забияк* ‘забойца, грабежнік’, *кгвалтовнік* ‘асоба, якая чыніць гвалт, насілле, разбойнік’, *падводца* ‘падбухторшчык на злачынную справу’, *пожогца* ‘падпальшчык’, *розбойнік* ‘той, хто займаецца разбоем, грабежнік, рабаўнік’, *сильнік* ‘гвалтаўнік’, *шкоднік* ‘той, хто наносіць шкоду, страты’ і інш.; 4) назвы злачынстваў і правапарушэнняў: *вина* ‘правапарушэнне’, *грабеж* ‘захоп чужой маёмасці’, *кгвалтованьне* ‘гвалтаванне’, *лупежство* ‘грабеж, рабунак, разбой’, *нагабаньне* ‘знявага, паклёп’, *наездка домова* ‘нападзенне на дом’, *ображенье* ‘зневажэнне’, *потварь* ‘паклёп’, *охраменьне* ‘нанясенне пабояў, пасля якіх наступае калецтва’, *речи меншые* ‘крымінальныя злачынствы, за якія не прадугледжана пакаранне смерцю’, *силство* ‘згвалтаванне’, *ураненье* ‘раненне’ і інш.; 5) назвы пакаранняў: *втятье руки* ‘адсячэнне рукі’, *выволанье з земли* ‘выгнанне злачынца за межы краіны’, *вязенье* ‘зняволенне, трыманне пад вартай’, *нетство* (*нятство*) ‘зняволенне, палон’, *скаранье* ‘пакаранне’, *смерть* ‘смяротная кара’, *страченьне шиш* ‘пакаранне смерцю’ і інш.; 6) назвы штрафаў і пошлін: *вижовое* ‘плата віжам за выкананне імі сваіх абавязкаў’, *вина* ‘штраф’, *голова*, *головное*, *головщина* ‘штраф за забойства’, *децкованое*, *децкованье* ‘пошліна за выкананне дзецкім судовых даручэнняў’, *кгвалть* ‘штраф, грашовая плата за ўчынены гвалт’, *пересудь* ‘плата суддзям за разгляд пэўнай грамадзянскай справы’, *поколодное* ‘плата з вязня пры выхадзе яго з турмы, дзе ён сядзеў у калодзе’, *рана* ‘плата за нанясенне ран’, *ропусть* ‘пошліна за развод’, *тивуница* ‘падатак на карысць цівуна’ і інш.; 7) агульныя і прыватныя назвы судаводства: *апеляцыя* ‘апеляцыя’, *врядь* ‘суд’,

давность земская ‘ўстаноўлены законам тэрмін, заканчэнне якога цягне за сабой прававыя вынікі’, *исправа* ‘разгляд справы’, *копа* ‘суд, у склад якога ўваходзілі прадстаўнікі бакоў, якія спрачаюцца’, *осуженье* ‘судовы працэс’, *отволиченье права* ‘спыненне судовага разбіральніцтва або яго адтэрміноўка’, *отзыванье* ‘апеляцыя’, *право* 1. ‘суд’; 2. ‘сукупнасць норм і правіл, усталяваных дзяржавай, якія рэгламентуюць адносіны ў грамадстве’, *розъездъ* ‘выезны суд (па размежаванні зямельных уладанняў)’, *справедливость* ‘правасуддзе’, *судъ* 1. ‘працэс разгляду справы і вынясення прысуду’; 2. ‘прысуд’; 3. ‘памяшканне, дзе разглядаюцца судовыя справы’, *трибуналь* ‘вышэйшы апеляцыйны суд’, *юрисдикция* ‘юрыдычнае права’ і інш.; 8) назвы складнікаў выканаўчай і следчай дзейнасці судовых органаў: *вина розбойная* ‘абвінавачванне ў разбоі’, *вызнанье* ‘сведчанне, паказанні’, *вымолва* ‘апраўданне’, *доводъ слушный* ‘абгрунтаваны доказ’, *досветченье* ‘доказ, сведчанне’, *жалоба* ‘скарга’, *кривда* ‘скарга’, *осоченье* 1. ‘данос’; 2. ‘абгавор’, *розознанье* ‘сведчанне’, *свидетство* 1. ‘сведчанне, паведамленне, пацвярджанне’; 2. ‘факты або рэчы, якія пацвярджаюць што-н.’, *секвестръ* ‘канфіскацыя спрэчнай маёмасці да судовага рашэння’ і інш.; 9) назвы дзеянняў, звязаных з арганізацыяй і правядзеннем судовага працэсу: *боронитися* ‘даказваць невіноўнасць’, *вадити* ‘абвінавачваць’, *вызнати* ‘засведчыць, пацвердзіць на судзе’, *доискивати* ‘дазнавацца’, *домучитися* ‘дабіцца прызнання ў здзяйсненні правапарушэння праз прымяненне катавання’, *жаловатися* ‘скардзіцца’, *осудити* 1. ‘правесці судовае разбіральніцтва’, 2. ‘прызнаць вінаватым і вынесці прыгавор’, *правоватися* ‘весці судовую справу’, *свидетельствовати* ‘сведчыць’, *седети* ‘прымаць удзел у пасяджэннях суда’, *сказовати* ‘выносіць прыгавор’, *трести* ‘праводзіць вобыск’ і інш.; 10) назвы дзеянняў, звязаных са здзяйсненнем правапарушэнняў: *вделати шкodu* ‘нашкодзіць’, *збити* ‘моцна

пабіць, знявечыць’, *зквалтовати* ‘здзейсніць насілле’, *красці* ‘красці’, *лупити* ‘грабіць, рабаваць’, *наеждчати* ‘здзяйсняць нападзенне на маёмасць’, *на смерць забити* ‘забіць’, *окрасці* ‘ўкрасці’, *побрати* ‘ўкрасці’, *шкоду вчынити* ‘нанесці ўрон, страту’ і інш.; 11) назвы дзеянняў, звязаных з вынясеннем і ажыццяўленнем судовых рашэнняў, прыгавораў: *брати* ‘спаганяць паводле прыгавору суда’, *вделати отправу* ‘ажыццявіць судовую пастанову’, *выволати* ‘аб’явіць выгнаным з краіны’, *виною карати* ‘падваргаць пэўнаму пакаранню’, *выдати на смерць* ‘прыгаварыць да пакарання смерцю’, *дати кату у руки* ‘прыгаварыць да чвартавання’, *на смерць сказаці* ‘прыгаварыць да пакарання смерцю’, *карати огнемь* ‘спальваць на кастры’, *на коль сажати, на коль тыкати* ‘караць смерцю праз павешанне’, *на шибеницу выдати* ‘прыгаварыць да павешання’ і інш. Даследаванне семантыкі разгледжаных намінацый засведчыла дамінаванне адназначных лексем. Многазначныя словы маюць ад двух да пяці значэнняў, выступаюць адначасова як члены некалькіх лексічных аб’яднанняў, што ў сваю чаргу з’яўляецца прычынай адрознення ў іх спалучальных магчымасцях. Рэалізацыя значэння падобных лексем вызначаецца кантэкстам. Многія намінацыі, ідэнтычныя ў семантычных адносінах, характарызуюцца неаднолькавай графіка-арфаграфічнай і фанетычнай структурай, уплыў на якую аказалі ступень узаемадзеяння мясцовай народнай стыхіі, традыцыйных кніжнай і іншамоўнай плыняў.

У корпусе юрыдычнай лексікі відавочную перавагу маюць універбальныя найменні, прадстаўленыя назоўнікамі, дзеясловамі, радзей прыметнікамі і дзеепрыметнікамі. Замацаванне за апошнімі дэнататыўнага значэння ажыццяўлялася шляхам іх субстантывацыі, традыцыйнага і аднаго з самых пашыраных спосабаў папаўнення прадметнай лексікі. Уваходзячы ў склад прадметнай лексікі, субстантываваныя прыметнікі і дзеепрыметнікі змяняюць

сваё лексічнае значэнне – яны ўжо не ўказваюць на атрыбутыўную характарыстыку пэўнага прадмета, паняцця, а называюць яго. “Адбыліся змены і ў граматычным афармленні слова: былы канчаток прыметніка ў сістэме катэгорыі прадметнасці стаў як бы канчаткам-суфіксам назоўніка, перастаўшы быць паказчыкам якасці. Катэгорыі роду і ліку набылі самастойнасць, парадыгма яго скарацілася” [14, с. 92].

Сярод полівэрбальных найменняў дамінуюць словазлучэнні, якія ўтвораны шляхам злучэння двух і больш слоў і ўяўляюць сабой асноўны тып асобнааформленых намінацый, служаць разгорнутым азначэннем адзінага азначаемага.

Найбольш пашыранымі тыпамі састаўных найменняў з’яўляюцца пабудаваныя па наступных мадэлях:

“назоўнік + дапасаваны прыметнік (дзеепрыметнік)”, які нясе на сабе функцыю ўдакладнення семантыкі галоўнага члена ў такога віду канструкцыі: *судья земский, судья кгородский, рокъ статутовой, судъ подкоморский, сторона поводовая, сторона противная, учынокъ горачый;*

“назоўнік + назоўнік у родным склоне”: *вделанье справедливости, отводъ следу, отволоченье права, переводъ права, страта права, страченье шиш;*

“дзеяслоў + назоўнік ва ўскосным склоне” (з наяўным ці адсутным прыназоўнікам): *вделати отправу, дати вину, впадывати въ вину, тратити почтивость, на горло тратити, карати горломъ, лицомъ выняти, спирати правомъ, стояти на праве.*

Аснову сістэмы юрыдычных назваў старабеларускай літаратурна-пісьмовай мовы складаюць спрадвечна беларускія лексемы: *вина, голова, дело, жалоба, истецъ, казнь, лицо, насилье, право, правда, сторона, судъ; выступокъ, жалобникъ, спротивникъ, сведокъ, светка, сказанье, сознание, своволность, вольность, забойство, повинность,*

вижовое, головное, децкованое, записное, памятное, поколодное; дознати, допытати, отсудити, присудити, позвати, поискивати, приказати, припозвати, розказати і інш.

Непасрэднай крыніцай узбагачэння юрыдычнай лексікі старабеларускіх помнікаў з’явілася запазычванне слоў іншамоўнага паходжання. Прызначэнне запазычанняў было накіравана на вербальнае абазначэнне новых рэалій і паняццяў, якія “пастаянна ўзнікалі ў рэчаіснасці пад уплывам знаёмства з грамадска-палітычным, гаспадарча-эканамічным жыццём народаў, так і для змены многіх назваў, што станавіліся непрыгоднымі ў выніку грамадскага прагрэсу” [1, с. 3]. Сярод юрыдычных найменняў іншамоўнага паходжання дамінуюць запазычанні з лацінскай і польскай моў (*апеляцыя, адверсарь, декреть, електъ, комисарь, реляция, сублевация, шкрутыниумъ, юрисдикция; апелевати, банитовати, вотовати; возный, выналязокъ, вязень, збродня, згубца, коповиско, подводца, свидетельство*); словы з нямецкай мовы нешматлікія (*гицель, мордерь, проба; варовати, фолдровати, шперовати*). Блізкасць фанетыка-марфалагічнага афармлення большасці лексем іншамоўнага паходжання да знешняга вобліку адпаведных польскіх слоў выступае сведчаннем таго, што асноўную ролю пры іх запазычванні выконвала польскамоўнае пасрэдніцтва. У храналагічных адносінах запазычанні размяркоўваюцца неаднастайна. Так, напрыклад, да XIV ст. адносяцца словы *свидетство* 1388, *скаркга* 1388, да XV ст. – *возный* 1488, *декреть* 1441, *еднати* 1434, *збродень* 1446, *обесити* 1448, *подводца* 1434, да XVI ст. – *банита* 1599, *едначъ* 1510, *екзекуторъ* 1509, *лава* 1578, *синдикъ* ‘адвакат’, *спорчизна* 1529, *шперовати* 1579, да XVII ст. – *адверсарь* 1601, *юриста* 1638, *коповиско* 1622, *обдукция* 1665, *преюдикать* 1671, *реплика* 1615, *репротестовати* 1630, *тестимониумъ* 1654, да XVIII ст. – *инфамись* 1722 [1, с. 42–54]. Гэта пацвярджае выказаную раней думку А.М. Булыкі адносна прадстаўленасці

запазычанняў у пастановах, прынятых на сесіях Галоўнага Трыбунала, вышэйшага апеляцыйнага суда у Вялікім Княстве Літоўскім, што адбываліся папераменна ў Вільні, Троках, Навагрудку і Мінску: “Пастановы, прынятыя Трыбуналам у 1583–1612 гг., можна разглядаць як пісьмовыя крыніцы, якія засталіся ў моўных адносінах у баку ад агульнага працэсу паланізацыі і лацінізацыі. Зусім іншы малюнак назіраецца ў рашэннях Трыбунала, якія датуюцца 1630–1655 гг., дзе акрамя пералічаных вышэй запазычанняў, знайшлі адлюстраванне многія новыя лексічныя сродкі польскага, нямецкага, лацінскага паходжання. Асабліва паказальным у гэтых адносінах з’яўляецца спіс уведзеных дадаткова лацінскіх слоў, прычым такіх, якія наогул не ўжываліся ў іншых жанрах тагачаснай пісьменнасці, а складалі спецыфічную прыналежнасць пазнейшых дзелавых дакументаў” [2, с. 7].

Трэба падкрэсліць, што юрыдычныя назвы рэпрэзентуюцца ў старабеларускіх помніках дзелавага зместу неаднолькава і знаходзяцца ў прамой залежнасці ад іх жанру. Так, яны дамінуюць у вызнаннях, позвах, баніцыях, выраках, сабраных галоўным чынам у кнігах Метрыкі Вялікага Княства Літоўскага, а таксама ў Вісліцкім статуце, Статутах Вялікага Княства Літоўскага 1529, 1566, 1588, “Судзебніку караля Казіміра”, “Трыбунале абывацелям Вялікага Княства Літоўскага”. Пры гэтым у апошніх яны прадстаўлены комплексна, у сувязі з тым, што гэтыя помнікі з’яўляліся агульнадзяржаўнымі заканадаўчымі кодэксамі. Наадварот, для прывілеяў, пацвярджэнняў, інскрыпцый, напрыклад, паказальная грамадска-палітычная і сацыяльна-эканамічная лексіка, паколькі гэтымі заканадаўчымі дакументамі замацоўваліся нормы дзяржаўнага ладу, правы і ільготы землеўладальнікаў, афармлялася прававое становішча асобных тэрыторый, рэгістраваліся правы і абавязкі розных груп насельніцтва, прызначаліся службоўцы на дзяржаўныя

пасады, зацвярджалася атрыманне ці перадача зямель, маёнткаў і г.д. (напрыклад, *баяринь* ‘баярын, незалежны землеўладальнік’, *волянинь* ‘чалавек, які вызваліўся ад прыгонніцкай залежнасці’, *пань* ‘асоба, якая належала да прывілеяваных слаёў грамадства, уладальнік’; *войтовство* ‘адна ці некалькі вёсак, якія былі пад наглядам войта’, *панство* ‘дзяржава’; *городничое* ‘пасада гараднічага’; *ратушь* ‘орган гарадскога самакіравання’, *скарбь* ‘дзяржаўная казна’; *бирчое* ‘пэўная грашовая сума, якую зборшчыкі падаткаў бралі за сваю працу’, *восковничое* ‘падатак ад продажу воску’, *капцизна* ‘пошліна ад рэалізацыі спіртных напіткаў’; *золотой* ‘залатая манета’, *полугрошокъ* ‘манета вартасцю ў палавіну гроша’; *карчма* ‘продаж спіртных напіткаў’, *покупенье* ‘купля’; *дэдизна* ‘дзедзёўскае валоданне, спадчына’, *ключь* ‘зямельнае ўладанне, якое складалася з некалькіх вёсак’ і інш.).

Такім чынам, юрыдычная лексіка старабеларускай літаратурна-пісьмовай мовы прадстаўлена разгалінаванай сістэмай намінацый, якія дастаткова поўна адлюстроўвалі прававыя нормы, забяспечвалі адпаведнасць юрыдычнага дакумента мэце яго стварэння, рабілі максімальна зразумелым яго змест, дакладна выражалі волю заканадаўцы.

Нягледзячы на набыткі ў даследаванні юрыдычнай лексікі, перспектыўнымі падаюцца, напрыклад, падрыхтоўка асобнага слоўніка старабеларускай юрыдычнай лексікі; удакладненне шляхоў і спосабаў яе папаўнення, развіцця, функцыянавання з улікам новых крыніц фактычнага матэрыялу, у прыватнасці апублікаваных кніг Метрыкі Вялікага Княства Літоўскага; вызначэнне гістарычнай перспектывы намінацый. Вынікі такіх доследаў будуць спрыяць канкрэтызацыі ролі і функцый старабеларускай літаратурна-пісьмовай мовы ў грамадска-палітычным, прававым, сацыяльна-эканамічным, культурным жыцці нашых продкаў у эпоху сярэднявечча і стануць унёскамам у вывучэнне знешняй гісторыі беларускай мовы.

Літаратура

1. Булыка, А.М. Лексічныя запазычанні ў беларускай мове XIV–XVIII стст. / А.М. Булыка. – Мінск: Навука і тэхніка, 1980. – 256 с.
2. Булыка, А.М. Лексіка іншамоўнага паходжання ў пастановах Галоўнага Трыбунала Вялікага княства Літоўскага / А.М. Булыка // Беларуская лінгвістыка. – 1997. – Вып. 47. – С. 3–7.
3. Гістарычная лексікалогія беларускай мовы / рэд. А.Я. Баханькоў, А.І. Жураўскі, М.Р. Суднік. – Мінск: Навука і тэхніка, 1970. – 339 с.
4. Закар'ян, М.М. Словарный состав Литовского статута 1588 года / М.М. Закар'ян: автореф. дис. ... канд. филол. наук. – М., 1955. – 14 с.
5. Зіманскі, В.Э. Мова беларускай пісьменнасці ранняга перыяду (на матэрыяле Вісліцкага статута XV ст.) / В.Э. Зіманскі: дыс. ... канд. філал. навук: 10.02.01. – Мінск, 2002. – 233 с.
6. Клімаў, І.П. Юрыдычная тэрміналогія ў Статуце Вялікага Княства Літоўскага 1588 г. / І.П. Клімаў // Статут Вялікага Княства Літоўскага ў гісторыі культуры Беларусі: матэрыялы IX Міжнар. кнігазнаўчых чытанняў, Мінск, 18–19 крас. 2013 г. / Нац. б-ка Беларусі; рэдкал.: Р.С. Матульскі [і інш.]. – Мінск, 2013. – С. 212–220.
7. Лозовский, В.М. Юридическая терминология в языке белорусских памятников XV–XVIII веков / В.М. Лозовский: автореф. дис. ... канд. филол. наук / Белорус. гос. Ун-т. – Минск, 1966. – 18 с.
8. Мацкевіч, Ю.Ф. Літоўскі статут як помнік беларускай літаратурнай мовы XV – пачатку XVI ст. / Ю.Ф. Мацкевіч: дыс. ... канд. філал. навук. – Мінск, 1946. – 232 с.

9. Новік, М.А. Лексіка Статута Вялікага княства Літоўскага (1588) / М.А. Новік: дыс. ... канд. філал. навук: 10.02.01. – Мінск, 2003. – 200 с.

10. Паляшчук, Н.В. Мова ‘Трыбунала» (1586) / Н.В. Паляшчук: дыс. ... канд. філал. навук: 10.02.01. – Мінск, 1999.– 198 с.

11. Паляшчук, Н.В. “Судзебнік Казіміра” (1468) як помнік старабеларускай дзелавой пісьменнасці / Н.В. Паляшчук // Словаўтварэнне і іншыя ўзроўні беларускай літаратурнай мовы: матэрыялы Міжнар. навук. канф., Мінск, 24–25 лістап. 2014 г.; навук. рэд. В.М. Нікалаева. – Мінск, 2014. – С. 167–173.

12. Статут Вялікага Княства Літоўскага 1588: Тэксты. Даведнік. Каментарыі / Рэдкал.: І.П. Шамякін (гал. рэд.) [і інш.]. – Мінск: БелСЭ, 1989. – 573 с.

13. Сташайтене, В.П. Лексіка Литовской метрики (книг судных дел) / В.П. Сташайтене: автореф. дис. ... канд. філал. навук / Беларус. гос. ун-т. – Мінск, 1965. – 16 с.

14. Шакун, Л.М. Словаўтварэнне / Л.М. Шакун. – Мінск: Выш. шк., 1978. – 128 с.